

Csibi István

A három nővér, avagy fivér?

A közönség mindig szívesen emlékszik vissza a jól sikerült és emlékezetes premierekre. Nincs ez másképp az 1979-es Három nővér-előadással sem, melyet a Madách Színházban rendezett meg a neves rendező, Ádám Ottó. A darab töretlen sikerét több tényező is elősegítette, egyrészt a kiváló rendezői munka és a színészek emlékezetes alakítása (a három nővér szerepében: Bencze Ilona, Almási Éva és Piros Ildikó, másrészt pedig egy paródia, ami miatt le kellett venni a műsorról. Hogy miért kellett levenni műsorról az egyik legjobb Csehov rendezést a Madách Színházban, ahol már korábban is rendeztek Csehovot nem kis sikerrel? A válasz nagyon egyszerű: egy televíziós műsor, melyet a Magyar Televízió szilveszteri adásában láthattak a nézők. Ebben a bizonyos szilveszteri műsorban volt látható egy mára már örökzölddé vált paródia, mely Csehov Három nővér című művét karikírozza. Az ötlet a neves színész, Márkus László fejéből pattant ki, a paródia szövegét pedig a színész és humorista Körmendi János írta meg, aki mindig is híres volt paródiáiról.

Az új paródiában, amelyben a szerző maga is szerepelt, az örök Csehov-darabot vette célpontba. Az elképzelés nem sokkal a darab premierje után született meg, és végül hatalmas siker lett belőle. Ebben a feldolgozásban a három nővért nem nők, hanem férfiak alakították (*lásd 2. ábra*), Irinát maga a szerző, Körmendi játszotta, Olga szerepe Haumann Péternek jutott, és Mását pedig Márkus László keltette életre, aki az eredeti darabban Mása férjét, Kuligint alakította. A katonatisztekét akárcsak az eredeti darabban itt is férfiak játszották.

Körmendi János

1927-ben született Szegeden, nehéz gyermekkorra volt, rossz családi háttérrel. Kiváló humorérzéke és a művészi hajlamai azonban, melyek később híressé tették, már korán megmutatkoztak. Gyermekkori jó barátjával, Kazimir Károllyal együtt felvételizett Lehotay Árpád színiiskolájába, ahol egy kerek évet tanult, majd a színművészeti főiskolára ment felvételizni, ahova fel is vették, és 1951-ben diplomázott. Ezután a Madách Színházba szerződött, amelynek 1987-ig

volt a tagja, majd többek között a Thália Színházban, a Radnóti Színpadon, az Operett Színházban és a Mikroszkóp Színpadon láthatta a nagyerdemű. Az évek során legfőbbképpen komikus, szatirikus és ironikus szerepekben láthattuk. A színészi munka mellett íróként is tevékenykedett, számos bohózatot és vidám jelenetet írt, munkáját mindig figyelemre méltó precizitással végezte, a legkisebb szerepeket is alaposan kidolgozta. 2008-ban hunyt el Budapesten.

Paródia

Ahhoz, hogy részletesebben össze tudjuk vetni az eredeti darabot és a paródiát, valamint tanulmányozni tudjuk a kettő közötti kapcsolatot, tisztáznunk kell a paródia fogalmát.

A paródia mint színháztudományi fogalom több eltérő jelentésben ismert. Ha fellapozzuk a színháztörténeti lexikont, három jelentést is találunk, melyek azonban közös elemekkel rendelkeznek. A szó görög eredetű, ami arra enged következtetni, hogy nagy múltra tekint vissza. Eredetileg „gúnydalt” jelentett.

A fogalom legáltalánosabb jelentése „egy konkrét mű, műfaj vagy stílusirányzat, illetve gyakrabban konkrét személy külső és belső sajátosságainak, módosságainak komikus hatást kiváltó utánczása, a karikatúra egyik válfaja.”¹

A Körmendi által írt paródia esetében rövid terjedelmű darabot jelent, amely valamelyik jól ismert irodalmi alkotást vagy a legtöbbször személyt ironizál. Ez általában egy kisebb kabaréjelenet keretén belül valósul meg, és az adott mű vagy egyén tulajdonságait csúfolja ki humorosan. Tudnunk kell azonban, hogy a paródia nemcsak a karikíroz, de tiszteletet is kifejez az adott alkotás vagy személy iránt, hiszen régebben nemcsak azért parodizáltak ki valamit/valakit, mert csapnivaló, hanem mert tehetséges, értékes, és ezzel is mintegy felhívták a figyelmet a jóra és a rosszra. Igaz, hogy manapság a legtöbb paródia, melyet a televízióban is láthatunk, nem egyéb, mint az alkotóval folytatott egyfajta dialógus, a sajátos vonásokat felnagyító, és gyakorta ironikus perspektívába helyező görbe tükör, mely a remekmű, illetve szerzője előtti tisztelgés is egyben.

Három nővér-paródia

A paródia és az eredeti darab között sok hasonlóságot vélhetünk felfedezni. Rögtön, amint a függöny felmegy, egy ízlésesen berendezett szalon tárul a szemünk elé, amely a Prozorov házában van. Így első látásra nem is gondolná

¹ SZÉKELY 1994. 595.

a néző, hogy paródia fog következni, hiszen a gondosan megtervezett díszlet valamilyen komoly darabot előlegez meg. Ez az idilli kép akkor törik meg és megy a humor irányába, amikor az asztalon lévő szamovár füttyülni kezd, és sorba szembefordul a közönséggel, az addig hátal álló három nővér, akiket akár három fivérnek is nevezhetnénk, hiszen férfiak. A váratlan fordulat azonnali nevetéshullámot vált ki a nézőtéren. A három kiváló férfi színész ennek ellenére komoly arccal néz a publikumra, mint ahogyan a nővérek a darabban. Azonban akárcsak az eredeti darabban, itt is a köztük folyó párbeszédék egyszerű, hétköznapi dolgokról szólnak, sőt még annál is banálisabbak, és a mondatbeli hangsúlyt lényegtelen információt hordozó szóra teszik (Irina: „Amikor máma reggel fölébredtem, fölkeltem... és megmosakodtam.”). Mása folyton csak egy verssort ismétel („Tengerparton áll a tölgyfa, aranylánc csüng az ágain.”), ezzel is érzékeltetve élete szürkeségét, monotonitását és reménytelenségét, azonban ő maga sem tudja, hogy miért ismételteti ezt állandóan. A nővérek, akárcsak a darabban, szorosan fűződnek a katonatisztekhez, azzal a különbséggel, hogy a paródiában szinte istenítik őket, valósággal lázba jönnek, amikor megjelennek. Legfőbbképpen Mása, akit valósággal megbabonáz Versinyin, annyira, hogy éppen indulni készül, de amint megtudja, hogy ki jön vendégségbe gondolkodás nélkül marad, és női kacérsággal leveti fejről a kalapot, és kényelmesen elhelyezkedik a kanapéra.

A színpadon megjelenik egy olyan tárgy, ami a többszöri megjelenésének köszönhetően a paródia egy kulcsfontosságú eleme, szimbóluma lesz, ez a szamovár, ami az eredeti darabban is szerepel, ugyanis a legfiatalabb Prozorov lány, Irina, névnapjára mindenkitől egy szamovárt kap ajándékba. Az ajándékozási szituáció, a paródia elejétől egészen a végéig fokozatosan egyre nevetésesebbé válik, hiszen sorra érkeznek a vendégek egy-egy szamovárral, és a szamovárok mérete, valamint Irina öröme egyre csak nagyobb méreteket ölt. A humoros jelenet mögött azonban a szamovár mélyebb mondanivalót is hordoz önmagában. Tudniillik a szamovár az orosz kultúra egyik legismertebb jelképe, mivel a legtöbb orosz háztartás kelléke. Így ezzel is hozzájárul a paródia történelmi, kulturális háttérének kialakításához, akárcsak a drámában; továbbá utal az ezt követő korszakra, a modernsége, ami magába foglalja a különböző avantgárd mozgalmakat, gondoljunk Kassák Lajos „A ló meghal a madarak kirepülnek” című versére, amelyben olvashatjuk a következő verssort: „...s fejünk fölött elröpül a nikkel szamovár.”² Így mind a dráma, mind a paródia egyfajta „előfutárként” már utal az lekövetkező irodalmi korra, a modernsége.

² <http://mek.oszk.hu/01400/01446/01446.htm#1>

A szereplők öltözéke, legfőbbképpen a nővéreké egyaránt tükrözi a csehovi világot és a humort. A három nővér ruhája a kornak megfelelő, azonban jelentéshordozó és ellentétes. Mása ruhájának színe fekete, ami sorsának kilátástalanságát szimbolizálja, de maga a ruha modellje és a hozzá tartozó kiegészítők (divatos kalap, kesztyű, retikül) azonban egy nagyvilági nőt jelenítenek meg, akinek minden megadatott, ami csak kell, ez azonban teljesen ellentmond a drámabeli Mása életével, akinek csak egy kihűlt házasság jutott. Irina ruhája fehér, ami a tisztaság és fiatalság szimbóluma, hiszen ő a legfiatalabb a Prozorov nővérek közül. Azonban fiatalságát gyermeki szintre alacsonyítja le, a gyerekfrizurának számító kétoldalt befont haj, melyet a kislányok szoktak viselni, és viselkedésében is megfigyelhetjük a gyerekességet. Azt mondhatnánk, hogy egyedül Olga esetében nem találunk ellentétet, hiszen ruhája és kontyba kötött haja megfelel a korabeli vénkisasszony tanárnőideáljának.

A nővérek ruhája mellett mindenképpen beszélni kell a paródia végén levő közös záró táncukról is: ellentétben az eredeti művel, amelyben a három nővér elmereng reménytelen sorsán, és kérdéseket tesznek fel maguknak, itt, miután a függöny lemegy, felcsendül a Charleston zene, és a nővérek mulatságos táncba kezdenek. Ezt a táncot akár úgy is értelmezhetjük, mint a parodizált dráma végkifejletét, megoldását.

És a megoldás az ő sorsukra ebben az esetben a humor, ami ahhoz szükséges, hogy elviseljük a mindennapok terheit, gondjait. Ha jobban belegondolunk, ez a dolog napjainkban is igaz. Hiszen nap mint nap szembesülünk azzal, hogy humor nélkül nem is olyan egyszerű túlélni a zsúfolt mindennapokat.

Márkus László visszaemlékezése

Márkus visszaemlékezésének külön helyet kell adnunk, hiszen ő volt ennek a színháztörténeti jelenségnek, az eszmei megalkotója. Miután megvolt a darab premierje, az az ötlete támadt, hogy akár egy paródiát is lehetne belőle csinálni. Körmendi János megírta a paródia szövegét, ezt követően a televízióézők a szilveszteri műsor egyik számaként a Három nővér paródiáját láthatták. A paródiát hatalmas siker és népszerűség övezte, néhány mondata mára már szállóigévé vált. Miután elbúcsúztatták az 1979-es évet, az újévben január 15-én a televízió ismét műsorra tűzte a paródiát, így annak népszerűsége ismét megugrott. Azonban két nap múlva, január 17-én a Madách Színházban a Három nővér volt műsoron, és ami akkor történt, ritkaságnak számít egy színház életében: a darabot le kellett venni a műsorról. Márkus a következőképpen emlékszik vissza a január 17-ei előadásra: *„Éva fölment a színpadra és*

azt mondta: „Tengerparton áll egy szikla...” A közönség fuldokolt! Persze, mindenki a paródiára gondolt.”³

Annak ellenére, hogy a darabot le kellett venni a paródia miatt, az előadás nagyszerűségét az akkori kritika is elismerte. Márkus említést tesz arról, hogy nagyon szerette ezt a darabot, és Almási Éva alakítását is. Az előadásban természetesen Márkus is kiemelkedő alakítást nyújtott, melyről a kritika is nagyon jó véleménnyel volt: „Márkus László Kuliginja oly törpe, hogy kisebb már nem is lehetne.”⁴ Mindezek után szólnunk kell az eredeti előadásról is, amely nagy sikernek örvendett.

Három nővér-előadás

Csehov híres darabjának 1979-es rendezésének premierjére 1979. december 7-én került sor a Madách Színházban. A színház ekkor már olyan híres darabokon volt túl, mint a Holt lelkek, Hamlet, Pygmalion, Régimódi történet, így mintegy a Három nővér folytatta az örök klasszikusok sorát. A darabot a fent említett Ádám Ottó rendezte, aki pályafutása alatt a Madáchban többször is rendezett Csehovot.⁵

A rendező kiváló munkát végzett a szereposztáskor. A magyar színjátszás színé-javát állította színpadra, hiszen ekkor élte fénykorát a Madách Színház, és olyan emblematikus színészek játszottak itt ekkor, mint Sulyok Mária, Márkus László, Pécsi Sándor, Schütz Ila, Mensáros László, Tolnay Klári. A három nővér szerepét, amint azt már említettem, három ifjú, kiváló tehetségű színésznőre bízta a rendező. A további szerepekbe is olyan kiválóságok kerültek, mint Schütz Ila és Sztankay István, akik nagyszerűen jelenítették meg Andrej és Natasa házasságát. Az idősödő, bölcselkedő Versinyin szerepére pedig Huszti Péter került, aki fiatal kora ellenére pompásan alakította szerepét. Bár ő maga sokat küzdött a ráosztott szereppel, a kemény munka meghozta gyümölcsét. A színészek gondos precizitással végezték munkájukat, formálták meg a karaktereket. Munkájukban segítségükre volt az elismert rendező is, aki a következőt nyilatkozta: „A próba olyan, mint a társasjáték: le kell ülni a földre törökülésben, körberakni a kockákat és építeni.”⁶

Külön kiemelném Mása szerepét. Ugyanis a paródia és az előadás Másáját megformáló színészek között (Márkus László és Almási Éva) szoros barátság

³ HARANGOZÓ 1984. 119.

⁴ Havas Ervin írását idézi a Népszabadságból Harangozó Márta, HARANGOZÓ 1984. 119.

⁵ Ványa bácsi 1982, Cseresznyés kert 1986.

⁶ RÁNKI 1979. 12.

volt. Almási Éva volt az, aki egyedien teremtette meg Mását, valamint Márkus László adta az ötletet a paródiához, és tette emlékezetessé az ő Másájával, ugyanakkor a darabban Mása férje, Kuligin volt.

Almási Éva, amikor a Madách Színházban dolgozott és a Három nővérben játszott, már nem először találkozott Csehovval. Főiskolás korában egy vizsgaelőadáson alakította Mását a harmadik és negyedik felvonásban. A Madách Színházban pedig már teljes egészében megkapta Mása szerepét. Almási a szereposztásról a következőt nyilatkozta: *„Nem szoktam szerepre vágyani, nem osztok szerepet magamra.”*⁷ Bevallása szerint szívesen emlékszik vissza korábbi Mása alakításokra (pl. Ruttkai Éva – Vígszínház), de nem használ fel azokból semmit, mivel ő maga szereti kialakítani a karaktert, ezáltal lesz egyedi. Ennek érdekében nem is beszél erről a szerepalakítási folyamatról, mivel – bevallása szerint – babonás, és sokat elmélkedik egy-egy szerepéről, így a legváratlanabb pillanatokban jut eszébe a megfelelő megoldás. És valóban, egyedi Mását hozott létre Almási Éva az ő bravúros technikájával, és kiválóan ráérezett a karakter igazi sorsára. Erről a következőképpen nyilatkozott: *„Csak akkor tudok sajnálni valakit, ha nem teheti azt, amire pedig képes lenne, mert a körülmények megakadályozzák. Ez mindig tragikus. Másának is ez a tragédiája.”*⁸

Almási alakításáról Koltai Tamás részletes írást közölt 1980-ban. Írásában a szerző párhuzamosan elemzi a művésznő figyelemre méltó színészi munkáját, és azt az összetett folyamatot, amely során „megszületett” Mása alakja. Koltai ezt az alkotófolyamatot felvonásról felvonásra követte és bontotta le. *„Az első felvonásban csak fölfigyel az érdekesnek látszó emberre. A másodikban, amikor már rá figyel, azt is észreveszi, hogy egy nagyon finom, nagyon elegáns pozőr, aki időnként – ha „filozófál” – megérinti a tarkóját, hogy érdekesebbnek lássék. A harmadikban megfigyel: egyenként vizsgálja a jelenlévőket, s szinte látni lehet, ahogy elmegy tőlük a kedve.”*⁹ Valamint külön kiemelt egy mondatot a szerző, mely az előadás során hangzott el, Mása egy mondata, a negyedik felvonásban: *„Itt forr bennem...”,* és Koltai úgy véli, hogy *„nemcsak Mása-alakításának legjellemzőbb mondata ez, Almási egész színészetének...”*¹⁰ Így tulajdonképpen még jobban megbizonyosodhatunk arról, hogy ez a Mása valóban egyedi, hiszen úgy került előadásra, hogy a színésznő magáévá tette a karakter szögét, és egyé vált vele.

⁷ BÁTKI 1979. 11.

⁸ RÁNKI 1979. 12.

⁹ KOLTAI 1986. 292.

¹⁰ KOLTAI 1986. 291.

Szakirodalom

- ALPÁR 1987. Madách Színház 1976-1987. Szerk.: ALPÁR Ágnes. Budapest, 1987.
- BÁTKI 1979. BÁTKI Mihály: Színész és szerep. In: Film Színház Muzsika 23. (1979) 45. sz. o.n.
- GERGELY é.n. Ki kicsoda színészek. Szerk.: GERGELY Antal. Budapest, é.n.
- KOLTAI 1986. KOLTAI Tamás: „Itt forr bennem...” Almási Éva. In: Kőzjáték (színházi írások). Szerk.: Koltai Tamás. Budapest, 1986.
- KÖRMENDI 1987. KÖRMENEDI János – SUGÁR Róbert: *Körmendi János*. Budapest, 1987.
- RÁNKI 1979. RÁNKI Júlia: A Három nővér próbáján a Madách Színházban. In: Film Színház Muzsika 23. (1979) 48. sz. o.n.
- SZÁSZ 1979. SZÁSZ Péter: Elfogultan. In: Film Színház Muzsika 23. (1979) 51. sz. o.n.
- SZÉKELY 1994. Magyar színházművészeti lexikon. Szerk.: SZÉKELY György. Budapest, 1994.

Internetes irodalom

<http://mek.oszk.hu/01400/01446/01446.htm#1> (Megtekintés időpontja: 2016. 01. 15.)

